

EUROPSKE ZEMLJE U TRANZICIJI (ZEMLJE PRED ULASKOM U ČLANSTVO EUROPSKE UNIJE)

Bugarska

U Bugarskoj postoje sveučilišne i izvansveučilišne ustanove (*kollegi*) visokog obrazovanja. Izvan sveučilišne ustanove podjeljuju nazive “*Specialist*” iz pojedinog područja, a sveučilišne nakon četverogodišnjeg studija stupanj *bakalaureata*, a nakon peto- i šestogodišnjih studija naziv *magistur*, koji može biti postignut i nakon jednogodišnjeg studija, nakon *bakalaureata*. Stupanj *magistur* omogućava studentima upis na trogodišnje doktorske studije za stjecanje naziva *doktor*.

Promjene sustava visokog obrazovanja već su godinama u tijeku. Zakon o visokom obrazovanju je nakon 1995. već dva puta mijenjan (1999. i 2000.). Obje promjene bile su usmjerene osiguravanju mehanizma prijelaza sa stupnja *bakalaureata* na magistarske i doktorske studije. Struktura ustanova visokog obrazovanja nastoji se restrukturirati što sukladnije s potrebama tržišnog gospodarstva i tržišta rada.

Drugi jaki trend je usmjeren postizavanju veće kvalitete studija, koju procjenjuje nezavisna *Nacionalna agencija za vrednovanje i akreditaciju*, koja postavlja pravila za unutarnje i vanjsko vrednovanje kvalitete pojedinih studija.

Treći trend povezan je s namjerama Ministarstva obrazovanja i znanosti, da proširi opseg znanja i vještina tijekom prve faze studija kako bi se na razini *bakalaureata* obrazovao široki profil stručnjaka, prilagođen i kompetitivan na tržištu rada.

Cipar

Na Cipru postoji nekoliko tipova ustanova visokog obrazovanja: sveučilišta (*Panepistimio*) s trajanjem studija od 4 godine; izvansveučilišne visoko-

školske ustanove (*Dimosies Scholes Tritovathmias Ekpaidefsis*) s trajanjem studija od tri godine i privatne visokoškolske ustanove (*Idiotikes Scholes Tritovathmias Ekpaidefsis*) s različitim trajanjem studija ovisno o programu, od jedne do četiri godine. Studenti nakon završenih studija u izvansveučilišnim ustanovama dobivaju diplome tih ustanova ili diplome višeg stupnja. Nakon završenih studija na sveučilištu studenti dobivaju *Ptycho* diplome prvog stupnja obrazovanja.

U tijeku su rasprave o načinima akreditacije ustanova visokog obrazovanja i njihovih programa, posebice onih koje nude privatni koledži. Akreditaciju provodi tijelo pod nazivom *Vijeće za akreditaciju* kao nezavisno stručno tijelo koje mora dati svoje mišljenje o nastavnim programima visokoškolskih ustanova.

Češka

Ustanove visokog obrazovanja uključuju sveučilišne i izvansveučilišne ustanove koje se dijele na sveučilišta, tehnička sveučilišta, akademije i visoke škole. Visoko obrazovanje uređeno je Zakonom o visokoobrazovnim ustanovama iz 1990. godine, a nadležno državno tijelo je Ministarstvo prosvjete, mladeži, školstva i sporta.

U Češkoj postoje 23 sveučilišta (od toga samo u Pragu 8) koja su u nadležnosti Ministarstva, dva vojna sveučilišta te jedno policijsko sveučilište. U sastavu ovih sveučilišta nalazi se 110 fakulteta. Broj fakulteta u posljednjih je deset godina brzo rastao. Prije desetak godina (1989.) bilo je samo 38 fakultetskih ustanova, koje su se u novije vrijeme posebno brzo razvijale u regionalnim središtima. Ukupan broj studenata na svih 110 fakulteta bio je u 1995./96. godini 139.774 studenata, od čega oko 123.000 redovnih, oko 13.000 izvanrednih i oko 3.000 stranih studenata. Najviše studenata (oko 1/5) studira područje ekonomije i

poslovanja, oko 25.000, a odmah slijedi pedagoško područje, 21.000 itd.

Sukladno *Aktu o visokom obrazovanju* iz 1990. godine, u Češkoj se organiziraju tri stupnja visokoškolskih studija. Prvi stupanj traje tri ili četiri godine, koncipiran je kao neovisan studij koji u potpunosti osposobljava za određeno zvanje i nakon kojeg se stiče naslov “Bakalr” (Bsc) ili kao prva faza duljeg obrazovanja, nakon koje polaznici mogu nastaviti studije drugog stupnja za stjecanje naziva “Magistr” ili “Inzenyr”. Drugi stupanj traje 5 – 6 godina i stječe se stupanj “magistr”, “inzenyr”, doktor opće medicine, doktor veterinarske medicine. Treći stupanj su doktorski studiji koji traju tri godine redovnog studija ili 4 – 6 godina izvanrednog studija.

Organizirano je i “obrazovanje na daljinu” koje vodi do stjecanja stupnja “bakalr”, “magistr” i “inzenyr”. Izvanredni studiji organiziraju se za zaposlene i kao posebni studiji za starije (sveučilište za treću dob).

U visoko obrazovanje pristupa se nakon 12 godina osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja. Obrazovanje nastavnika osnovnih škola provodi se u trajanju od 4 godine u učiteljskim školama, a nastavnika srednjih škola na fakultetima. Novim Aktom o visokom obrazovanju od 1988. godine uvedene su promjene koje se odnose na sljedeće: detaljnije definiranje ustanova izvansveučilišnog obrazovanja, veću različitost studija, uključujući obrazovanje odraslih i cjeloživotno obrazovanje, bolju suradnju s lokalnim i regionalnim vlastima, mogućnost ustrojavanja privatnih visokoškolskih ustanova; promjenu statusa državnih u javne visokoškolske ustanove koje su vlasnici svoje imovine i imaju veću slobodu upravljanju i promjene u financijskoj politici. Prema odredbama ovoga Akta fakulteti su prestali biti pravne osobe, zatim je ukinuto plaćanje školarine u javnim visokoškolskim ustanovama (osim za studente koji studiraju

dulje od propisanih standarda). Privatne ustanove mogu same propisivati cijene svojih studija.

Kvantitativni ciljevi ove reforme odnose se na povećanje broja studenata, povećanje prosječnog broja godina koji se provodi u obrazovanju sa sadašnjih 14,7 na barem 16,7, kako bi se dostigli europski standardi, a kvalitativni ciljevi odnose se na raznolikost ustanova i programa, poboljšanje organizacije i upravljanja ustanovama visokog obrazovanja, uvođenje završne državne mature, poboljšanje kvalitete školovanja nastavnika itd. Za sve to namjerava se povisiti sadašnji proračun za obrazovanje sa sadašnjih 4,5% GDP-a na 6% do 2002.

Estonija

Sustav visokog obrazovanja podijeljen je na sveučilišni i izvansveučilišni. Uobičajeno trajanje studija na izvansveučilišnim studijima je 4 godine, a na sveučilišnim 4 ili 5 godina. Glavne vrste visokoškolskih institucija su sveučilišta, akademije, konzervatoriji i instituti visokog obrazovanja (*Higher Institute*). Zakonodavnost je uređena Zakonom o sveučilištima iz 1955. godine; mjerodavno tijelo za visoko obrazovanje je Ministarstvo prosvjete kao i Rektorsko vijeće sveučilišta u Estoniji. Nastava se održava na estonskom i ruskom jeziku.

Na izvansveučilišnoj (stručnoj) razini osnovano je nekoliko strukovnih institucija: učiteljske škole koje organiziraju obrazovanje nastavnika za osnovnoškolski obrazovni sustav, kao i za obrazovanje nastavnika glazbe; zatim policijska akademija; Estonski pomorski centar i tehničko-inženjerska škola u Tallinu sa studijima zrakoplovstva, navigacije, trgovinskog poslovanja, turizma. Studij na stručnim studijima vodi do stručne kvalifikacije, a na sveučilišnim do sveučilišno potvrđene stručne kvalifikacije ili diplome (razina bakalaureata). Poslijediplomski studij na sveučili-

lištima traje dvije godine nakon dodiplomskog studija, a doktorski studiji 4 godine. Osim što se školuju na strukovnim učiteljskim školama, oko 50% osnovnoškolskih nastavnika završilo je sveučilišne studije. Srednjoškolski nastavnici također se školuju na sveučilištima i na strukovnim školama. Na pet sveučilišta postoje studiji dopunskog obrazovanja, kao i programi za doživotno obrazovanje. Na stručne studije upisuju se kandidati nakon završenog srednjeg obrazovanja. Uglavnom postoji "numerus clausus" i za stručne i za sveučilišne studije.

Letonija

U Letoniji je visokoškolska nastava u 1998. godini bila organizirana na 19 državnih i 15 privatnih ustanova visokog obrazovanja. Ove su ustanove prošle postupak akreditacije koja se u Letoniji provodi po novim propisima od 1995. godine, a s ciljem uspostavljanja što kvalitetnijeg i ujednačenijeg sustava visokog obrazovanja. Posljednjih nekoliko godina proširuje se sustav visokog obrazovanja, kako osnivanjem novih ustanova tako i sve većim brojevima studenata. U 34 ustanove visokog obrazovanja u Letoniji je u školskoj godini 1998./99. studiralo 76.600 studenata, od čega oko 75% na sveučilišnim ustanovama i oko 25% na izvansveučilišnim. Na izvansveučilišnim studijima postoje dvije vrste programa: dvogodišnji i četverogodišnji.

Litva

U Litvi je u 1998. godini bilo 15 državnih ustanova visokog obrazovanja, od toga osam sveučilišta, pet akademija i jedan institut. Sve su visokoškolske ustanove državne bez ijedne privatne. U 1997./98. godini u Litvi je studiralo 10.500 studenata. Visokoškolsko obrazovanje obuhvaća sveučilišne i izvansveučilišne studije na kojima se

može steći bazični stupanj stručnog i sveučilišnog obrazovanja, zatim specijalizacija nakon bazičnog stručnog obrazovanja, magisterij nakon bazičnog sveučilišnog obrazovanja te doktorat znanosti nakon sveučilišnog magisterija.

Stručno visoko obrazovanje počelo se snažno razvijati 90-ih godina kada se ukinute tehničke škole (*Technikumai*), kao specijalizirane ustanove višeg srednjeg obrazovanja, koje su se počele osnivati još 20-ih godina. Umjesto njih 1991. godine, na temelju dobrih iskustava sa zapada, započinje reforma srednjoškolskog obrazovanja i osnivaju se nove škole tipa koledži s ciljem uvođenja binarnog sustava visokog obrazovanja za koji su izrađeni potpuno novi nastavni programi.

Mađarska

U Mađarskoj postoji binarni sustav visokog obrazovanja organiziran u dvije glavne vrste visokoškolskih ustanova: 1. na stručnoj razini u visokim školama (*Foiskola*) i na sveučilištima (*Egyetem*). Sustav čini 89 ustanova smještenih u 31 gradu. Postoji 59 visokih škola, od kojih su 39 državne a 20 privatne. Sveučilišta su u ingerenciji države, ali i Crkve i fondacija. Novi Zakon o visokoj naobrazbi iz 1993. godine potiče udruživanje manjih ustanova u veće radi racionalizacije troškova, ali usprkos tome ostavlja mogućnost dovoljne fleksibilnosti i samostalnosti visokoškolskih ustanova. Upravljanje visokom naobrazbom u nadležnosti je Ministarstva prosvjete, znanosti i kulture. Maksimalne školarine za domaće studente su 550.000 forinti, a za strane studente 7.000 US\$.

Visokoškolski stručni studiji organiziraju se u trajanju od dvije, tri i četiri godine. Od 1996. godine studiji u trajanju od dvije godine, koji su ranije bili nastavak srednjeg obrazovanja, također su integrirani u visoko obrazovanje. Nakon diplomiranja na visokim školama dobiva se stupanj "bachelor". Studiji na sveučilištima traju od 4 do 6

godina i završavaju diplomom ili magisterijem. Doktorski studij traje tri godine nakon diplomiranja.

Nastavnici rezredne nastave osnovnih škola školuju se na visokim učiteljskim školama u trajanju od tri godine. Studij za predmetnu nastavu viših razreda osnovnih škola traje 4 godine. Srednjoškolski nastavnici školuju se na sveučilišnim ustanovama u trajanju od pet godina, ali i na visokim školama u trajanju od 4 godine. Organizira se dopisna nastava kao i školovanje u industriji.

Poljska

U Poljskoj se gotovo cjelokupno visoko obrazovanje provodi u sveučilišnim ustanovama. Mjerodavna tijela za visoku naobrazbu su ministarstvo prosvjete i Glavno vijeće za visoku naobrazbu. Sustav je reguliran Zakonom o visokom školstvu iz 1995. godine. Sveučilišta se osnivaju, ukidaju ili reorganiziraju odlukama parlamenta. Velika sveučilišta potpuno su samostalna, i nakon što su im programi potvrđeni od *Glavnog vijeća za visoku naobrazbu*, mogu samostalno uređivati svoju unutarnju organizaciju, uvjete upisa, upisne kvote, režim studija i sl. Manja sveučilišta se pri donošenju takvih odluka moraju konzultirati s ministarstvima nadležnima za pojedino područje, primjerice medicinski fakulteti s Ministarstvom zdravlja, prometni fakulteti s Ministarstvom pomorstva i transporta i sl.

Vrste obrazovnih ustanova su: sveučilišta, tehnička sveučilišta i visoke tehničke škole, medicinski fakulteti, poljoprivredni fakulteti, ekonomski fakulteti, visoke učiteljske škole, muzičke, likovne i kazališne akademije, akademije za fizički odgoj, teološke i pomorske akademije. Ove ustanove podijeljene su u državne, privatne s pravom javnosti i privatne bez prava javnosti.

Visoki stručni studiji izvode se na poslije-srednjim strukovnim školama u trajanju od dvije go-

dine nakon mature, na dvogodišnjim pedagoškim školama i na trogodišnjim pedagoškim školama za strane jezike.

Sveučilišno obrazovanje ima 4 stupnja. Prvi, u trajanju 3 - 3,5 godina nakon kojeg se dobiva diploma "*licencijat*"; zatim drugi, u trajanju 4 - 6 godina nakon kojeg se stječe diploma "*magistar*"; treći stupanj, nakon raznih oblika poslijediplomskih studija i obranjene doktorske teze; četvrti stupanj, za one koji već imaju doktorat i koji posebnim doprinosom znanosti mogu postići stupanj "*doktor habilitatus*".

Školovanje nastavnika osnovnih i srednjih škola odvija se na visokim školama u trajanju od dvije do tri godine i pedagoškim fakultetima u trajanju od 4 godine. Organizirani su i posebni oblici visokog obrazovanja: večernji tečajeva za zaposlene, večernje nastave u industriji, tečajevi u okviru otvorenih sveučilišta i sl.

Rumunjska

Visoka naobrazba provodi se na sveučilištima, akademijama, veleučilištima, institutima i visokim školama te specijaliziranim odjelima. Ustanove visoke naobrazbe su državne i privatne. Sveučilištu je zajamčena potpuna autonomija. Visoko obrazovanje uređeno je Zakonom o akreditaciji ustanova visoke naobrazbe iz 1993. godine i Zakonom o školstvu iz 1995. Mjerodavno tijelo za upravljanje visokim obrazovanjem je Ministarstvo za školstvo, a za akreditaciju Nacionalno vijeće za akreditaciju i akademsku evaluaciju. U Rumunjskoj djeluje i Nacionalna rektorska konferencija Rumunjske.

Privatne visokoškolske ustanove su dodatak i alternativa javnom obrazovanju. Svake su godine podvrgnute akreditaciji, a ako dobiju akreditaciju mogu se natjecati i za državno financiranje.

Postoje tri stupnja sveučilišnog studija. Prvi stupanj čine kratkotrajni sveučilišni studiji na vi-

sokim školama u trajanju 2 – 3 godine i dugotrajni sveučilišni studij u trajanju 4 – 6 godina. Kratkotrajni studiji organizirani su odvojeno od sveučilišnih ili kao integralna prva faza dugotrajnog studija. Kratkotrajni studij završava diplomskim završnim ispitom nakon kojega se dobiva “*Diploma de absolvire*”, a dugotrajni studij završava diplomskom radnjom nakon koje se dobiva stupanj “*Certificat de absolvire*” ili obranom diplomske radnje i polaganjem nekoliko diplomskih ispita nakon čega se dobiva “*Diploma de licenta*”.

Drugi stupanj je poslijediplomski studij u trajanju 1 – 2 godine i mogu ga pohađati jedino diplomanti s “*Diploma de licenta*”. Poslijediplomski studij može biti magistarski i specijalistički. Treći stupanj je doktorski studij u trajanju 3 – 5 godina.

Obrazovanje učitelja i nastavnika u osnovnim školama obavlja se na petogodišnjim srednjim školama ili na učiteljskim školama. Na učiteljskim školama studij traje dvije godine za diplomante petogodišnjih srednjih učiteljskih škola i tri godine za sve ostale. Srednjoškolski nastavnici školuju se dvije, tri ili četiri godine na sveučilištima, akademijama i institutima. Organizirano je i “obrazovanje na daljinu” na 12 sveučilišta u okviru PHARE programa “Multy-Country Cooperation for Distance Education”. Uz dozvolu Ministarstva školstva mogu se osnovati obrazovne ustanove za obrazovanje odraslih.

Slovačka

Ustanove visokog obrazovanja dijele se na sveučilišta, tehnička sveučilišta, ekonomska sveučilišta, gospodarska sveučilišta, umjetničke visoke škole, vojne visoke škole.

Visokim obrazovanjem upravlja Ministarstvo školstva. Vrste visokoškolskih ustanova su: sveučilišta, tehnička sveučilišta, gospodarska sveučilišta, pedološka sveučilišta, pedagoška sveučilišta, umjetničke visoke škole, vojne visoke škole.

Stupnjevi sveučilišnog obrazovanja su: prvi stupanj u trajanju 3 – 4 godine nakon kojega se stječe stupanj “*Bachelor*”; drugi stupanj u trajanju 4 – 6 godina nakon kojega se stječu nazivi magistar na nekim područjima (medicina, veterina, farmacija) ili inženjer iz tehničkih područja. Na onim studijima na kojima se dodjeljuje naziv magistar može se polaganjem posebnog ispita (rigoroza) steći uvjete za obranu disertacije. Doktorski studij traje tri godine.

Nastavnici osnovnih škola školuju se na pedagoškim fakultetima, a nastavnici srednjih škola na sveučilišnim fakultetima, ovisno o području studija uz obvezno pohađanje pedagoške nastave.

Organiziran je “studij na daljinu” u suradnji s engleskim obrazovnim ustanovama, u okviru suradnje u programu PHARE. Za zaposlene, sukladno “Zakonu o trajnom obrazovanju odraslih” iz 1992. i Zakonu o daljnjem obrazovanju iz 1995. organizirani su razni izvanredni studiji, kao i tzv. sveučilišta treće dobi, sukladno obrazovanjima starijih prema programima UNESCO-a, primjerice na Comenius sveučilištu, Slovačkom sveučilištu za poljoprivredu i Sveučilištu Zilina. Nastava se odvija u obliku poludnevne nastave u trajanju od 4 i više semestara.

Prosječni troškovi studiranja po studentu su 24.000 koruna, a troškovi za strane studente minimalno 4.000 odnosno maksimalno 10.000 US\$.

Slovenija

Sustav visokog obrazovanja u Sloveniji uređen je Zakonom o visokoj naobrazbi iz 1994. godine. U Sloveniji visoko se obrazovanje organizira na dva sveučilišta: Sveučilištu u Ljubljani i Sveučilištu u Mariboru, unutar kojih je 36 ustanova visoke naobrazbe i u sedam autonomnih ustanova (visokih škola).

Nadležno tijelo za visoko obrazovanje je Ministarstvo za znanost i tehnologiju, a mišljenja o

potrebi osnutka i preobrazbi visokih učilišta daje *Vijeće za visoku naobrazbu (Svet za visoko školstvo)*. Novim zakonom reformirana je uloga sveučilišta, u jače integriranu ustanovu od puke zajednice fakulteta, osnivanjem izvansveučilišnog sektora tj. potpuno autonomnih ustanova visoke naobrazbe, kako državnih tako i privatnih s pravom javnosti.

Dvogodišnje visoke škole reorganizirane su u visoke stručne škole s trogodišnjim programima i provedeno je razdvajanje velikih fakulteta u nekoliko manjih. Studijski programi stručnih studija u Sloveniji su trogodišnji i četverogodišnji, a dovede studente do više i visoke stručne spreme te klasični 4 - 6-godišnji programi sveučilišnih studija, koji vode do stjecanja akademskog stupnja. Stručni nazivi koji se nakon studija dodjeljuju su: “diplomirani”, “profesor”, “akademski muzičar”, “doktor medicine”, “doktor veterine” itd.

Poslijediplomski studij može biti specijalistički u trajanju od jedne do 3 godine, magistarski studij u trajanju 2 godine i doktorski studij 4 godine.

Redoviti studij na visokim učilištima financira se iz državnog proračuna, a izvanredni studenti i studenti poslijediplomskog studija sami plaćaju školarinu.

Školarina za strane studente na dodiplomskom studiju iznosi od 1.000 do 3.000 US\$. Radi privlačenja većega broja stranih studenata 1996. godine izdana je i publikacija za strane studente pod nazivom “*Slovenija za strane studente*”, autora Milana Kotnika.

Nastavnici osnovnih škola školuju se na pedagoškim fakultetima u trajanju od 4 godine, a nastavnici srednjih škola na pedagoškom i drugim fakultetima u trajanju od 4,5 godina.

Organizira se i “daljinska nastava”, a 1986. godine na Sveučilištu u Ljubljani organiziran je studij za građane treće dobi koji u suradnji sa sin-

Mladen Havelka
**Visoko obrazovanje u
Hrvatskoj i europskim
zemljama**

dikatom, između ostalog, organizira i tečajeve pripreme za umirovljenje. Cilj je ovih programa veća socijalna uključenost starijih osoba.